

avatja be az olvasót. Emellett a földkérdést összekapcsolja az egész faluproblémával, a magyar parasztság gazdasági és kulturális elmaradottságával. A parasztság felemeléséért a harmincas évek elején kibontakozó új nemzedéki mozgalom és a népi írók fognak küzdeni. A Szemle veszélyesnek ítéli meg, és a nemzet céljaival ellentétesnek a radikális megoldásokat javasló nemzedéki reformprogramot. Az agrártémájú dolgozatok alapos elemzése felvillantja előttünk a Magyar Szemle földkérdésben elfoglalt álláspontjának lényegét.

Említést érdemel még a Magyar Szemlében megjelenő Erdély-kérdés is. Ezt az Erdély-képet többféle szempont motiválja. Egyfelől a Bethlen-féle óvatos, de mégis határozott revíziós politikának a felvállalása, amely a húszas évek végén egyre nagyobb teret kapott az ország külpolitikai lépéseiben. Másfelől Erdély történetének megkülönböztetett figyelemmel kísérése, annak a történeti szerepnek a kiemelése, amelyet Erdély a magyar történelemben és a magyar kultúr-történetben betöltött. Emellett az Erdéllyel foglalkozó cikkek a kisebbségi sorsot meg-

elő erdélyi magyarság jogainak érvényesüléséért is küzdöttek.

A kötetben közzétett dolgozatok stílusa híuen tükrözi a korabeli fogalomrendszert, amelyet néhol oldani kellett volna a jobb olvashatóság érdekében. Talán célszerű lett volna a tanulmányok végén feltüntetni keletkezési idejüket, utalva ezzel arra az időintervallumra, amelyben megszülettek. Az írások tematikus elrendezését, a szerkesztői munkát azonban csak dicsérni lehet.

Szőke Domonkos széles forrásbázisra épülő, alapos felkészültségű tanulmánykötete méltán színesíti a korszakkal foglalkozó történeti irodalom palettáját. Objektivitása, a nemzet, közeposztály, reform egykori értelmezésének sokoldalú bemutatása, egy-egy Szemle cikkből, szerkesztői állásfoglalásból levont frappáns és helytálló következtetései mind-mind értékei és erényei könyvének, amelyet az érdeklődők tábora haszonnal forgathat.

Vinnai Győző

Religion und Religiosität im Zeitalter des Barock Teil I–II

Hrsg. von Dieter Breuer (Wolfenbütteler Arbeiten zum Barockforschung Bd. 25.)

Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1995, 906 old.

A tudomány legújabb eredményeit ismertető szakmai konferenciák előadásai legtöbbször publikált változatban válnak hozzáférhetővé a szélesebb szakmai és érdeklődő olvasóközönség számára. Az 1991. augusztus 22–25. között Wolfenbüttelben megrendezett 7. barokk kori konferencia anyaga két vastag kötetben, 906 oldalnyi terjedelemben 1995-ben jelent meg Dieter Breuer szerkesztésében. A középkorból az újkorba való átmenetet, a 16–17. századot már sokféle szempontból vizsgálták. A kötet a barokk kori vallásosság történeti, jogtörténeti, irodalom-,

kultúr és tudománytörténeti összefüggéseit és aspektusait tárgyalja.

Némileg az 1991. évi konferencia szekcióüléseit követve hat nagyobb témakört ölel fel. A konferencián elhangzott főreferátumok alkotják a bevezető tanulmányokat — s egyúttal az első nagyobb témakört is —, melyek a barokk időszakának kultúrájával kapcsolatban a kutatás főbb irányairól, feladatairól, lehetőségeiről szólnak. Történeti, jogtörténeti, egyház- és teológiatörténeti, valamint irodalomtörténeti szempontból vizsgálják a 16–17. századi vallásosság és fele-

kezetek problematikáját. Hartmut Lehmann *A vallás és vallásosság jelentősége a barokk korban*, és Michael Stolleis *Vallás és politika a barokk korban* című írása történeti-jogi megközelítésben tárgyalja a kora újkori vallásosság kérdését. A korai modern államok létrejöttével kapcsolatban kialakult két, egymásnak teljesen ellentmondó teóriára, hogy tudniillik a bürokratizált, s egységes elvek alapján kormányzott modern állam az állami szféra szekularizálódása, avagy éppen ellenkezőleg, a hatalom felekezeti jellegűvé válása, s ezáltal az egyházak állam alá rendelése révén jött-e létre, azonban egyik szerző sem tud egyértelműen állást foglalni. A kérdés továbbra is nyitott marad. A jogtörténészek véleménye szerint inkább a szekularizáció, a historikusok álláspontja szerint viszont a konfesszionizálódás, a felekezeti-egyházi kötődés eredményezte a korai modern hatalmak s államok kialakulását. Jörg Baur a lutheránus kereszténységről, Hans-Georg Kempen a vallás és a költészet kapcsolatáról, Wolfgang von Koppenfels pedig a barokk kori meditatív líráról írt.

A bevezető tanulmányok után a nagyobb témakörök köré csoportosított tanulmányok következnek. A második rész a 16–17. századi egyház, állam és vallási mozgalmak kérdésével foglalkozik (*Kirche, Staat und religiöse Bewegungen*), ahol többek között olyan érdekes tanulmányok olvashatók, mint például a tolerancia és a lelkiismereti szabadság problematikája a kora újkorban (*Horst Dreitzel: Toleranz und Gewissensfreiheit im konfessionellen Zeitalter*), a pápai szupremácia és az abszolutista állam eszméje (*Susanne Siegl: Päpstlicher Supermatisanspruch und absolute Staatstheorie*), vagy a 17. századi anglikanizmus Isten-, ember- és életfelfogása (*Niels Jörgen Skydsgaard: Askese und Sozialisation: Zum Gottes-, Menschen- und Lebensbild des Anglikanismus im 17. Jahrhundert*).

A harmadik rész a kora újkori hitszakadás és felekezeti egyházak kialakulásával megváltozott istentisztelet és liturgia művészetének tárgykörét fogja át (*Die Künste in Gottesdienst und Liturgie*).

A második kötet a katolikus megújuláshoz kapcsolódóan az extázis, elragadtatottság, meditáció és misztika témakörével kezdődik (*Erbauung, Meditation, Mystik*). Ferdinand van Ingen tanulmányából az derül ki, hogy a kora újkor szellemi-kulturális átalakulása a számos új elem mellett még erőteljesen támaszkodott a középkori előzményekre is, így például a késő középkorban jelentkező, elmélyültebb s személyesebb hitet képviselő ún. *devotio moderna* a barokk korban újból hangsúlyossá és meghatározóvá vált (*Die Wiederaufnahme der Devotio Moderna bei Johann Arndt und Philipp von Zensen*). A reformáció táborán belül a 17. században jelentkező újabb reformirányzatok sajátos művészi-kulturális megjelenési eszközeiről (*Peter-André Alt: Reinigung des Stils order geistlicher Manierismus. Zur pietistischen Bildsprache*) éppúgy olvashatunk, mint például a jezsuita Jeremias Drexel dialógusáról és retorikájáról (*Hanspeter Marti: Der Dialog mit Gott im Gebet. Die Rhetorica caelestis des Jesuiten Jeremias Drexel*).

Az ötödik kérdéskör a felekezeti kultúrák és irodalmi formák problematikájával foglalkozik (*Konfessionelle Kultur und literarische Formen*). Itt — értelemszerűen — döntően irodalomtörténeti tárgyú írások olvashatók, például Martin Luther költészetének 17. századi fogadtatásáról (*Ernst Rohmer: Martin Luthers Lieder im 17. Jahrhundert*), a több évszázados szöveggyománnyra visszamenő barokk kori démonológiai irodalomról (*Undo Sachse: Teufelliteratur als Texttradition im 17. Jahrhundert*), a barokk regény és a katolicizmus összefüggéseiről (*Franz Eybl: Katholizismus und Barockroman*), vagy a felekezeti megosztottság kérdésének jelentkezéséről a korabeli iskoladrámákban (*Dietmar Peil: Zur konfessionellen Problematik in den Schuldramen Georg Rollenhagens*).

Az utolsó nagy fejezet a vallás és a tudományok problematikájával foglalkozó tanulmányokat tartalmazza (*Religion und Wissenschaften*), melynek magyar, sőt debreceni vonatkozása is van: a wolffenbütteli konfe-

rencián Bitskey István, a KLTE professzora is részt vett, s a tridenti zsinattal megújuló katolikus teológia nagy alakjának, Roberto Bellarmino munkásságának magyarországi fogadtatásáról, Pázmányra gyakorolt hatásáról, és a hazai antibellarminizmusról írott tanulmánya a kötetben is megjelent (*István Bitskey: Bellarmino-Rezeption und Antibellarminismus in Ungarn 1590–1625*). Számos írás foglalkozik a kora újkorban kibontakozó különböző tudományok, mint például az orvostudomány és vallás (*Steffen Arndt: Medizinische Anthropologie und mystische Frömmigkeit*), csillagászat és vallás (*Ingrid*

Guentherodt: Kirchlich umstrittene gelehrte im Wissenschaftsdiskurs der Astronomin Maria Cunitia (1604–1664): Copernicus, Galilei, Kepler), vagy az ezoterikus tudományok, a zsidó eredetű kabbala és a keresztény hit (*Susanne Edel: Kabbala in der Theosophie Jacob Böhmes und in der Metaphysik Leibnizens*) kapcsolatával.

A kétkötetes mű használatát jól adatolt lábjegyzetek és névmutató segíti.

Pósán László

Gondolatok az Ország László Emlékkönyvről

Szerkesztő: Vadon Lehel, Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola
Eger, 1993, 405 old.

„... megajándékozlak minden vágy és remény mauzóleumával; (...) Nem azért adom, hogy emlékeztessen az időre, hanem hogy olykor-olykor, egy percre elfelejtkezze róla, és ne igyekezz minden lélegzetteddel legyőzni.”

(William Faulkner)

Faulkner szavai az idő legyőzhetetlenségéről szólnak, és ugyanakkor arról is, hogy az ember soha nem volt és nem is lesz képes beletörődni múltéonosságába, így vagy úgy örökös harcban áll az idővel. Leírt szavaink mint létünk megannyi emlékműve is része e kétségbeesett csatának, hogy bizonyítsuk magunk és mások számára, nem hiába születünk és élünk.

A Vadon Lehel által szerkesztett és tervezett *Emlékkönyv Ország László Tiszteletére* c. könyv is a mulandóság és múltéonosság elleni küzdelem szellemében született. E könyv tisztelgés, szavakból állított emlékmű Ország Lászlónak az embernek és a tudós-
nak, akire oly sokan felnéztek, becsültek, mesterüknek tekintettek, és akinek a neve

valamennyi magyar értelmiségi számára ismerősen cseng, jelentéssel bír. Az egeri főiskola Amerikanisztikai Tanszéke Vadon Lehel vezetésével igen nemes célt tűzött maga elé: összefoglalni, rendszerbe fogni Ország szerteágazó, sokrétű szakmai tevékenységét, részletes (és az országban először megjelentetett) bibliográfiát készíteni Ország László szakmai, tudományos munkásságáról és fogadtatásáról, továbbá megmutatni azt, hogy hogyan vitte tovább örökségét az általa felnevelt nemzedék és azok tanítványai.

Vadon Lehel bevezető tanulmánya az *Emlékkönyvben* hét nagyobb egységre tagolódik. Ország László életének fontosabb állomásai felsorolása után végigtekinti Ország amerikanisztikai, anglisztikai, művelődéstörténeti, lexikográfusi, lexikológiai és tudóstanári pályafutását, a különböző kutatóterületeken elért eredmények, tudományos cikkek felsorolása, és néhány, az életműben fontos szerepet játszó alkotás ismertetése révén. Objektív bemutatáson, életműismertetésen túlnyúló összegzés ez, mely lépten-nyomon érzékelteti a szerkesztő mély személyes kötődését egykori tanárához, tisz-